

δύο λειτουργιών τῆς θρέψεως καὶ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ. Διάκρισις αἰσθητῇ δύναται νὰ ἀναφανῇ μόνον ἔταν ἐξετάζωμεν φυτὰ ἢ ζῶα πολὺ ἀπέχοντα ἀλλήλων.

Ἐκ τοῦ πρωτοπλασματώδους τούτου κυττάρου εἰς μὲν τὰ φυτὰ θὰ σχηματισθῶσιν ἡ ρίζα, ὁ κορμὸς καὶ τὰ φύλλα καὶ ἐκ τούτων τὸ ἄνθος, ὁ τελικὸς σκοπὸς αὐτοῦ, αἱ ἀποχρώσεις τοῦ ὁποίου κινουσι τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἐκπληξιν εἰς τὸν ἄνθρωπον. Εἰς δὲ τὰ ζῶα θὰ σχηματισθῶσι διὰ κανονικῆς καὶ λίαν γεωμετρικῆς ἀποστοιχειώσεως (segmentation) α'.) τὸ ἐξώδερμα ἀπὸ τοῦ ὁποίου θὰ παραχθῇ τὸ κατ' ἐπιπολὴν ἐπιθήλιον στῆμα, αἱ θηλαὶ εἰς ἃς καταλήγουσιν αἱ αἰσθήσεις, τὸ νευρικὸν σύστημα καὶ ὁ ἐγκέφαλος ὅστις εἶναι ἡ ἔδρα τῆς διανοίας, τῶν κοινωνικῶν ἀρετῶν ἥτοι τῆς ἀγάπης τοῦ πλησίον, τοῦ συναισθηματός τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς συνειδήσεως. β'.) τὸ μεσόδερμα, στοιχειῶδες καὶ ἀνανάπτυνκτον εἰς τὰ κοιλέντερα, τὰ παρὰρρίζα τῆς ζωολογικῆς κλίμακος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου θὰ σχηματισθῇ ὁ συνδετικὸς ιστός, ὁ σκελετὸς παρὰ τοὺς σπονδυλοτοίς καὶ τέλος τὸ αἷμα, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς ὕπερ τὰς μὲν ἀνοργάνους οὐσίας μετατρέπει καὶ μεταβάλλει ποῦ μὲν εἰς μῦς καὶ νεῦρα, ποῦ δὲ εἰς ὅσα καὶ χόνδρους, τὰς δὲ φθαρεῖσας ἀπὸ τοῦ θανάτου ἀνάγει εἰς τὴν ζωὴν. Καὶ γ'.) τὸ ἐνδόδερμα τὸ ὁποῖον παράγει τὸν πεπτικὸν σωλῆνα καὶ τοὺς ἀδένas αὐτοῦ.

Τὸ κύτταρον τοῦτο τὸ ὁποῖον παρὰ τοῖς ζῴοις δὲν εἶναι μεγαλύτερον τοῦ ἐνὸς χιλιοστομέτρου μεταδίδει συνάμα εἰς τὸ ζῶον πάντα τὰ σπέρματα τῆς κληρονομικότητος, τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας, τὰς ὁμοιότητας καὶ ἐν γένει πάσας τὰς φυσικὰς καὶ ἐπικτήτους ιδιότητας τῶν γονέων.

Ποῖον λογικὸν ὂν δὲν ἐκπλήττεται πρὸ τῶν ἀκαταλήπτων μυστηρίων τὰ ὁποῖα ἐν ἀγνοίᾳ ἡμῶν σαφῶς καὶ μεθοδικῶς τελοῦνται ἐν ἡμῖν; Ποῖος ἄνθρωπος δὲν θαυμάζει μελετῶν τὸ βιβλίον τῆς φύσεως τὸ ὁποῖον κεῖται ἀνοικτὸν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, τὸ βιβλίον τοῦτο τὸ τοσοῦτον θελκτικὸν καὶ ἀνώτερον πάσης φαντασίας, τὸ τοσοῦτον ἐνδιαφέρον διὰ τὰς ἀποκαλύψεις τὰς ὁποίας παρουσιάζει;

Ταῦτα εἶναι ἐν συντμῇ τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστήμης περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ὄντων, τῆς ἐνότητος καὶ τῆς ἀλληλουχίας αὐτῶν. Ὅποια ὕψηλὴ διδασκαλία καὶ ὁποια βαθεῖα ταπεινώσις διὰ τὸν ὑπεροπτικὸν ἄνθρωπον. Ὅσον καὶ ἂν ὑπερηφανεύηται διὰ τὰς διανοητικὰς καὶ φυσικὰς αὐτοῦ δυνάμεις ἡ κυτταρώδης οὐσία ἐκ τῆς ὁποίας ἀποτελοῦνται τὰ φυτὰ καὶ τὰ πολυπόδα εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὰ κύτταρα ἐκ τῶν ὁποίων ἀποτελεῖται ὁ ἐγκέφαλος αὐτοῦ.

Ὅποια ὅμως τιμὴ καὶ δόξα εἰς αὐτὸν ὅστις κατώρθωσεν, ἄνευ ἐξωτερικῆς βοηθείας, νὰ ἀνακαλύψῃ τὴν συγγένειαν αὐτοῦ πρὸς τὰ ἄψυχα καὶ τὰ ἀνέργα ἀλλὰ ὄντα καὶ τὴν ἐπιδηλητικὴν ἐνότητα τοῦ σχεδίου τῆς φύσεως! Ποία αἴγλη δύναται τὰ περιβάλλει τὸ μέτωπον αὐτοῦ ὅστις διὰ τῆς ἐρευνητικότητος τοῦ πνεύματος κατώρθωσεν νὰ ἀρῇ ὀλίγον τὸν πέπλον τοῦ

ἀγνώστου καὶ μυστηριώδους τὰ ὁποῖα ἀπὸ χρόνων ἐκάλυπτον τὴν φύσιν! Ποῖος ἀμάραντος στέφανος θὰ στέψῃ τὴν κορυφὴν αὐτοῦ ὅστις κατώρθωσεν νὰ γνωρίσῃ τὸ ἀπειροελάχιστον ὂν καὶ τὸ ἀπειρομέγιστον οὐράνιον σῶμα, ἄνευ ζυγοῦ νὰ ζυγίσῃ τὰ οὐράνια σώματα, ἄνευ μέτρου νὰ μετρήσῃ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν!

Δόξα εἰς τοὺς σκαπανεῖς τῆς ἐπιστήμης τοὺς ἐξερευνητὰς τῆς φύσεως.

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ

ΕΘΝΙΚΑΙ ΕΛΠΙΔΕΣ

ΤΑ ἔθνη ὅσα ἐνθυμοῦνται καὶ σέβονται τὸ παρελθὸν αὐτῶν, ἐκεῖνα καὶ μόνον δύναται νὰ πιστεύσῃ τις ὅτι εἶναι ἄξια νὰ παρascευάσῃ τὸ μέλλον. Τὸ δὲ παρελθὸν δὲν σύγκειται μόνον ἐκ νικῶν καὶ δόξης ἀλλὰ καὶ ἐκ συμφορῶν, ὧν ἡ ἀνάμνησις εἶναι ἐπιδηλητικωτέρα. Ἀν ἡ αἴγλη τῆς δόξης λαμπρύνῃ, ἡ ἀναπόλησις ὅμως παρελθούσης κακοδιακονίας διδάσκει τὰ ἔθνη, καὶ πρὸς ἀποτέλει τῆς ἐθνικῆς εὐτυχίας προαπαιεῖται πλὴν ἀγώνος μακροῦ καὶ ἐργασίας ἀνεκδότου διδασκαλία πολλὴ καὶ συνεχὴς.

Οὕτω τοῦλάχιστον ἐγὼ φρονῶ καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῇ μελέτῃ μου παρενέθηκα καὶ πικρὰν τῆς ἱστορίας ἡμῶν σελίδα — τὴν Σελίδα τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου — ἣν ρεῖ εὐελπίζομαι οὐδεὶς λησμονεῖ καὶ ἣν, ὁφείλομεν νὰ γνωρίζωμεν ὅτι δέον νὰ στολίσῃ ποτὲ ἡ νεωτέρα γενεὰ μὲ τὰς Δάφνας τῆς Νίκης.

Ἡ πόλις ἣν ὁ αὐτοκράτωρ, ὀλίγας πρὸ τῆς μοιραίας τελευταίας ὥρας, προσφυνῶν τὰ θύματα τῆς αὔριον, ἀπεκάλεε βοηθὸν καὶ στέγην τῆς Πατρίδος, καταφύγιον τῶν χριστιανῶν, ἐλπίδα καὶ χορὰν ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ καύχημα πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὴν τοῦ ἡλίου Ἀνατολήν, ἔγεινε λεία τῶν βαρβάρων. Οἱ ὀλίγοι γενναῖοι, οἵτινες τὸν ὑπερανθρωπότερον τῶν ἀγώνων ἠγωνίσθησαν ὥπως διασώσωσι τὴν πόλιν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ πράξωσι τοῦτο καὶ ἡ ἐνδοξος πόλις ἡλώθη. Ὁ ἱεὺς ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας ὅστις εἶχε παραστῇ μάρτυς τόσης δόξης καὶ τόσης λαμπρότητος τῶν εὐκλεῶν ἡμερῶν τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ μητρόπολις τοῦ Βυζαντίου, ἡ μεγάλη ἐκκλησία τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐμολύνθη ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶν βαρβαρικῶν ὁρδῶν καὶ τὸ κονίαμα τοῦ κατακτητοῦ ἀπέσβεσε τὰς ἀγίας ἡμῶν εἰκόνας καὶ μεγαλωστὲ ἠπλώθησαν ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν τοίχων τὰ ρητὰ τοῦ κορανίου, ὑψηλότερον δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Τρούλου τοῦ Ἀνθυμίου καὶ Ἰσιδώρου ἤρθη ἔξωθεν τῆς Ἀγίας Σοφίας ἐν μέσῳ

παντοίων βαρβαρικῶν προσαρτημάτων ὁ μινάρης τοῦ Μωαμεθανοῦ. "Ω! Κατέλαβον ναι κατέχουν Τούρκοι τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, τὸ λαμπρὸν κτίσμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἀντὶ τοῦ Σταυροῦ ὑψοῦται ἐκεῖ ἡ ἡμισέλιος! Ἡ ἐκκλησία ἐν ἣ ἑπ' ἀπηγγελίσθησαν θριαμβευτικῶς τόσαι ἐθνικαὶ νύκται κατὰ τῶν Ἀραβῶν καὶ Ρώσων καὶ Βουλγάρων καὶ ἄλλων πολεμίων τῆς Μεγάλῃς ἡμῶν τότε Αὐτοκρατορίας, ἡ ἐκκλησία ἐκείνη καὶ ἡ πόλις ἡ παραδείσιος πομπεύονται ὑπὸ τοῦ Ἰσλαμισμού. Κατέλαβον Τούρκοι τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ σήμερον παρὰ τὸν Βόσπορον δὲν ναυλοχοῦσιν αἱ πυρφόροι τριήρεις τοῦ Βυζαντίου αἱ ἐνσπείρουσαι τὸν ὕληθρον εἰς τοὺς Σαρακηνούς καὶ τοὺς Βουλγάρους, δὲν εὐρίσκει τις τοὺς τάφους τῶν Αὐτοκρατόρων μας καὶ ἐξέλιπον τὰ μνημεῖα τῶν Πατριαρχῶν. Τὰ πάντα καλύπτει τὸ σκότος τοῦ μισαροῦ καὶ βαρβάρου κατακτητοῦ. Τὰ πάντα ἐξηφάνισεν, ἀπέπνιξεν, ὁ Τουρκικὸς κολοσσός, ὁ ἄγριος οὗτος τοῦ ἔθνους ἡμῶν αἰεὶ διώκτης καὶ τύραννος.

Ἀλλὰ καίτοι ἡλώθη ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν πρωτεύουσα τι πρεσβεύει ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Ὁ "Ελλῆν καὶ τί τὸν παρηγορεῖ; Πῶς δὲ ἡλώθη;

Ταῦτα ἐν συντόμῳ θὰ ἐξετάσωμεν ἐρευνῶντες πορὰ δόσεις καὶ ἱστορήματα.

Ζοφερὰ καὶ καυσώδης ἦτο συμφώνως πρὸς τὸ ἐπ' ἐσχάτων ἀνακαλυφθὲν Σλαβονικὸν χρονικὸν ἡ ἑσπέρα τῆς ἀλώσεως τῆς Ἀγίας Σοφίας (Τρίτη 28 Μαΐου). "Ὅτε δὲ προεχώρησεν ἡ νύξ, βαρέα καὶ μελανὰ νέφη ἡθροίσθησαν ἄνω τῆς πόλεως δίκην ἐπιταφίου σαβάνου ἐπικρεμαννύμενα ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν μητρόπολιν τῶν Παλαιολόγων.

"Αγρυπνος καὶ ἀνήσυχος ὁ Μωάμεθ κατελήφθη ὑπὸ δέους, ἐπισκοπήσας ἀπὸ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ τὸν οὐρανόν. Καλέσας δὲ πρὸς ἑαυτὸν ἕνα τῶν δοκιμωτάτων οὐλεμάδων του, ὑπὲρ τινα καὶ ἄλλον εἰδὸτα τὰ μυστήρια τοῦ οὐρανοῦ, ἠρώτησεν ἂν τὰ πυκνὰ νέφη τὰ σωρευόμενα ὑπερβεν τῆς πόλεως προεμύνουν τι. *Ναί*, ἀπεκρίθη ὁ οὐλεμάς, *εἶναι μέγα προμηνύον*· προμηνύουσι τὴν πτώσιν τοῦ Σταυροῦ.

Καὶ τότε ἀπὸ τῶν συννέφων δὲν προῆλθεν ὕετός, ἀλλὰ κατέρρευσαν μεγάλαι σταγόνες ὕδατος ὧν ἐκάστη εἶχε μέγεθος σχεδὸν ὀφθαλμοῦ ταύρου. "Επειτα δὲ ὡς διηγοῦνται τινὲς τῶν ἐπιζησάντων εἰς τὸ τραγικὸν τέλος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, βρογχὴ αἵματος ἐρράντισε τὴν πόλιν μικρὸν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ τελευταίου κρισίμου ἀγώνος.

Οὕτως ἡ παράδοσις τῶν μεταγενεστέρων παρελάμβανεν εἰς τὰς διηγήσεις αὐτῆς τὴν ἀνάμνησιν τῆς καταπλήξεως καὶ τῶν συγκινήσεων αἵτινες εἶχον καταλάβει τὴν ψυχὴν τῶν ἀτυχῶν ὑπερασπιστῶν τῆς βασιλευσῆς. Ἡ πτώσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνεκίνησε μὲν βεβαίως τὴν χριστιανικὴν Εὐρώπην ἀλλὰ καὶ δὲν ἐκίνη-

σεν αὐτήν. Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ τῶν παπῶν μάτῃ χάριν τοῦ ἔθνους περιβαλλόμενος τῆς πορφύρας τοῦ καρδινάλιου ὁ Τραπεζούντιος Βησσαρίων ἠγωνίζετο νὰ μετατρέψῃ εἰς ὅπλα τὰς εὐλογίας τῶν ποντιφίκων καὶ μεταβάλλῃ εἰς στρατευομένην ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς ιδέας τὴν θεολογοῦσαν ἐκκλησίαν. Ἐνῷ δὲ ἡ μέλλουσα τῆς Δύσεως μετεβάλλετο τέλος εἰς ἀδιαφορίαν, ὁ ἥδη δουλεύων Ἑλληνισμός, πληγεὶς καιρῶς καὶ στένων, ἐθρηνῶδει βαρὺς τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως. Μακάριοι γὰρ οἱ θηήσκοιτες, ἐλεεινοὶ δὲ οἱ ἔωτες καὶ θρήνων ἄξιοι, ἀνεβόα Ἀνδρόνικος ὁ Καλλιστος. Ὁ δὲ ἀνώνυμος ποιητὴς τοῦ θρήνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐγίνετο ἐν τοῖς στίχοις αὐτοῦ ἡ ἡχώ τῶν πενθίμων σκέψεων εἰς ἃς εἶχεν ἐμβαλεῖ τὸ Ἑλληνικὸν σύμπαν ἡ ἀποφράς Τρίτη τῆς 29 Μαΐου 1453.

Ἦταν ἡμέρα σκοτεινὴ,
ἀστραποκαυμένη
τῆς Τρίτης τῆς ἀσβολερῆς
τῆς μαυρογελασμένης
τῆς Θεοκαρδονόκαυτης
πουμπαραδοχαλασμένης.

Ἀργότερον ἐθρηνεῖ τὴν ἄλωσιν διὰ στίχων ἀρχαϊκῶν ὁ Ἐπαρχος καὶ ἐν τῇ δημῳδεῖ ὁ Σπυράκος Παπᾶ Συναδινός. Ἀλλὰ πολὺ ἀνωτέρα τῶν ποιητικῶν τούτων θρήνων, οὓς ἔγραψαν λόγιοι καὶ ἡμιλόγιοι, ὑπῆρξεν ἡ ὁδύνη ἣν ἐξεδήλωσεν ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ὅστις ἐθρήνησε τὴν ἄλωσιν ποιητικώτατα, οἰοεὶ ραντίσας τοὺς αὐτομάτους αὐτοῦ στίχους δι' αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ αἵματος, ὅπερ περιέβρεξε τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν τελευταίαν νύκτα κατὰ τὴν παράδοσιν, ἣν διεφύλαξεν εἰς ἡμᾶς ὁ χρονγράφος τοῦ Σλαβονικοῦ χρονικοῦ. Αὐτοσχέδιον ποιηταί, ὧν τὸ ὄνομα ἐλησημονήθη, παρασυρθέν ὑπὸ τοῦ κρυμνίζοντος τὰ πάντα χρόνου, τέκνα γνήσια τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ὑψωθέντες εἰς ποιητικὸν Ἱερεμίαν τῆς ἐθνικῆς καταστροφῆς, ἐθρήνησαν συγκινητικῶς τὴν μνήμην τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων καὶ ἔρραναν μὲ ἀνθὴ ἐπιτάφια τὴν πορφύραν τοῦ τελευταίου Αὐτοκράτορος.

Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίν' ἡ γῆ, σημαίνουν τὰ οὐ-

[ράνια
σημαίνει κι' Ἀγία Σοφία, τὸ μέγα Μοναστήρι,
μὲ τετρακόσια σήμαντρα κι' ἐξήντα δύο καμπάνες.
Κάθε καμπάνα καὶ Παπᾶς, κάθε Παπᾶς καὶ Διάκος,
νὰ μπουῖνε στὸ χερουβικὸ καὶ νᾶβγῃ ὁ Βασιλέας.
Περιστέρᾳ κατέβηκε ἀπὸ τὸ Μοναστήρι:
— Πάψετε τὸ χερουβικὸ νὰ χαμνιλωῦσιν τ' Ἀγία!
Παπᾶδες πᾶρτε τὰ ἱερά καὶ σεῖς κερὰ οδυσιῆτε
Γιατ' εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλι νὰ τουρκέψῃ.
Μόν' στείλτε λόγο στὴ Φραγκιά ν' ἄρθουν τρία κα-

[ράδια
Τόνα νὰ πάρῃ τὸ Σταυρὸ καὶ τ' ἄλλο τὸ Βαγγέλιο,
τὸ τρίτο τὸ καλλίτερο τὴν Ἀγία Τράπεζά μας
Μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιὰ καὶ μᾶς τὴν μαγα-
[ρίσουν.

Ὁ Ἑλληνικὸς Λαός, ψάλλον ἀκόμη ἐκείνους τοὺς στίχους, ἐνωτιζόμενος ἀκόμη τῶν θρύλλων τούτων οἰοεὶ παρίσταται ἔτι εἰς τὴν τελευταίαν λειτουργίαν, οἰοεὶ ἀκροᾶται τῆς ἀπηχέσεως τῶν τελευταίων ἐν κηΐ.

δύνη κρουμένων σημάτων και κωδώνων της 'Αγίας Σοφίας. 'Η δημόδης παράδοσις και ἡ ποίησις τοῦ λαοῦ περιέβαλον τὸν τελευταῖον μάρτυρα διὰ μυστηριώδους τινὸς περιπαθείας και τὴν ὥραν τῆς πτώσεως τῆς Πόλεως και τοῦ θανάτου του διὰ τραγικῆς τινὸς και φανταστικῆς αἰγλης. 'Η τελευταία λειτουργία ἔμεινεν ἀτελείωτος. 'Η εἰκὼν τῆς Παναγίας δακρύει και μόνον τὴν παραμυθεῖ φωνὴ ἐξ οὐρῆς λέγουσα:

Σώπασε Κυρὴ Δέσποινα,
Μὴ κ' αἰγῆς, μὴ δακρύζης
Πάλε μὲ χρόνους μὲ καιροὺς
Πάλι δική Σου εἶναι
Κ' ἡ Πόλις κι' 'Αγία Σοφία
Πάλι θὰ χριστιανέψουν
Και ὁρόνο οἱ βασιλιάδες μας
'Εκεῖ πάλι θὰ στηθουν.

Και ὁ Βασιλεὺς δὲν ἀπέθανε κοιμάται, κοιμάται ὕπνῳ βαθύν και μακραίωνα ἐν τῇ μυστηριώδει σπηλαίῳ ὑπὸ τὸν Πύργον κατὰ τὴν Χρυστόπορταν. Τὸ Σπήλαιον οὐδεὶς Τούρκος εἶδεν, οὐδὲ γνωρίζει. Τὸ γνωρίζει μόνον ἡ εἰς τὴν νεκρανάστασιν τοῦ τελευταίου Παλαιολόγου Πίστις — ἡ τυφλή, ἡ φανατικὴ Πίστις — τοῦ ἀλυτρώτου γένους τὸ ὁποῖον παρηγορεῖται πάντοτε πιστεύοντα ὅτι:

Δὲν εἶν' αὐτὴ ἡ Πατρίδα μας
ἀλλὰ φθάνει ἀπὸ πέρα ὡς πέρα
Ποῦ κλαῖν' οἱ σκλάβοι ἀδελφοὶ
Στὸν σκλαβωμέν' ἀέρα.

Ὅτι:

Δὲν εἶν' αὐτὴ ἡ Πατρίδα μας
'Αλλὰ φθάνει μακρὰ και γύρα
Ὡς τὴν μεγάλην 'Εκκλησίαν
Μὲ τὴν κλεισμένη θύραν.

Ὅτι:

Δὲν εἶν' αὐτὴ ἡ Πατρίδα μας.
Μὰ φθάνει πέρα ὡς πέρα
Ποῦ τὸ σταθί μας κι' ὁ Σταυρὸς
Θὰ φθάσουνε μιὰ μέρα.

'Αλλ' ἂς παρακολουθήσωμεν τὰς ἀναμνήσεις και ἐντυπώσεις, τὰ ὄνειρα και τὰς ἐλπίδας και τοὺς πόθους τοῦ 'Ελληνικοῦ Λαοῦ ὅστις φαντάζεται ὅτι δὲν ἀπεμακρύνθησαν και δὲν ἀπεμακρύνθησαν τὰ πάντα, ὅτι ἡ ἱστορία δὲν ἐμακράνθη ἐν τῇ 'Ελληνικῇ Καρδίᾳ, ὅτι ἔχομεν ν' ἀναγνώσωμεν φαιδράς ἱστορικὰς σελίδας τοῦ 'Ελληνισμοῦ και ὅτι μεταξὺ αὐτῶν θὰ παρουσιασθῇ και πάλιν τὸ ὄνομα τοῦ Κωνσταντίνου και τὸ ὄνομα τῆς 'Αγίας Σοφίας.

Πράγματι, ζωηρόταται και συγκινητικώταται εἶναι αἱ ἀναμνήσεις τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ πύθοι, αἱ ἔθνικαι ἐλπίδες και τὰ ὄνειρα τὰ ὁποῖα συνέδεσεν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὁ 'Ελληνικὸς Λαὸς πρὸς τὴν 'Αγίαν Σοφίαν, τὸν τελευταῖον αὐτοκράτορα και τὸ μέλλον τοῦ ἔθνους.

'Εμεινε ἀλειτούργητος ἀπὸ τῆς ἀλώσεως ἡ μεγάλη ἐκκλησία; 'Η ἡμισέληνος ἐθριμμάτισεν ἐν τῇ 'Ελληνικῇ ψυχῇ τὸν Σταυρὸν, ὅστις ὑψοῦτο ἀντ' αὐτῆς; Ὁχι!

Ὁχι! λέγουσιν αἱ παραδόσεις τῆς φυλῆς μας. Ὁχι! λέγει ὁ 'Ελληνικὸς Λαός.

Δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κυριευθῇ ἡ Πόλις. Ἦτο ἀπίστευτον ὅτι θὰ καταλάβουν Τούρκοι τὴν Κωνσταντινούπολιν και τὴν 'Αγίαν Σοφίαν. Καὶ ἡ αἰσθησις ἡ κατέχουσα τότε τοὺς συγχρόνους κατέχει και σήμερον ἀκόμη διὰ τῶν αἰώνων τὸ 'Ελληνικὸν Σύμπαν. Αὐτοὶ οἱ συγγραφεῖς οἱ διηγούμενοι τὰ τῆς 'Αλώσεως προσθέτουσιν ὅτι οἱ ὕστατοι ἀμύντορες τῆς μετ' ὀλέγον ἀλίσκομένης πόλεως δὲν ἐπίστευον ὅτ' ἦτο δυνατόν νὰ κυριευθῇ ἡ Κωνσταντινούπολις. Ἐπίστευον ὅτι θὰ εἰσῆρχοντο ἴσως Τούρκοι εἰς τὴν Πόλιν, ὅτι θὰ προεχώρουν, ἀλλ' ὅτι, ὅτ' ἐμελλεν νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν Πλατείαν τοῦ Ταύρου ἢ κατ' ἄλλους χρονογράφους ὅτ' ἐμελλον νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν κίονα τοῦ Κωνσταντίνου, θὰ ἔπαυεν ἡ ἀντίστασις, διότι ἐπὶ τοῦ κίονος ἐκείνου εὗρισκετο ἀνὴρ ἐπαίτης, βασιλεὺς λησμονημένος, ὅστις ἀνιστάμενος θὰ ἐλάμβανε ρομφαίαν παρ' ἀγγέλου αἵφνης παρουσιαζομένου και θὰ ἀπεδίωκε τοὺς εἰσέλαντας εἰς τὸ Ἄστυ Τούρκους και θὰ κατεδίωκεν αὐτοὺς μέχρι τοῦ Μονοδένδριου τῆς πατρίδος τοῦ Μωάμεθ. Ποῦ εἶναι τὸ Μονοδένδριον, ἡ πατρίς ἡ ὑποθεμένη τοῦ Μωάμεθ, μέχρι τῆς ὁποίας θὰ καταδιώξῃ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ φύλακος ἀγγέλου ὁ ἐπαίτης και πενιχρὸς και λησμονημένος βασιλεὺς, ὁ Ἰτωχολέων, ὡς ὀνομάζουσιν αὐτὸν ἄλλαι παραδόσεις, τοὺς τολμήσαντας νὰ εἰσέλαντες εἰς τὴν πόλιν, ἥς ἐν μέσῳ ἵστατο ἡ 'Αγία τοῦ Θεοῦ Σοφία; Τὸ Μονοδένδριον τῶν ἡμερῶν τῆς 'Αλώσεως εἶναι ἡ καλουμένη παρὰ τοῦ 'Ελληνικοῦ Λαοῦ Κόκκινη Μηλιά. Ἐν ἀγνωστῷ μέρει τῆς Ἀσίας ὑπάρχει μυρία παράγουσα μύλα κόκκινα, και ἔχουσα και τὰ φύλλα κόκκινα, και μέχρις ἐκεῖ θὰ διώξῃ τοὺς Τούρκους ὁ ἀνιστάμενος και πάλιν 'Ελληνισμός. Τὸ ἐν τρίτον τότε τῶν Τούρκων θὰ βαπτισθῇ, λέγει ἡ παράδοσις, τὸ ἄλλο τρίτον θὰ φονευθῇ και τὸ ὑπόλοιπον τρίτον θὰ ἐπιζήτῃ ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα τοῦ Μωάμεθ, εἰς τὸ Μονοδένδριον τῶν Βυζαντινῶν, εἰς τὴν Κόκκινην Μηλιά κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ 'Ελληνικοῦ Λαοῦ. Καὶ δὲν θὰ εἶναι ἡ πρώτη φορὰ καὶ ἦν ἔκτοτε θ' ἀνοιχθῶσιν αἱ πύλαι τῆς 'Αγίας Σοφίας. Μυστικῶς δις ἀνεύχθησαν κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ 'Ελληνικοῦ Λαοῦ. Τῷ 1522, διηγείται χρονικόν τι, ἐνῷ μετέβαινον οἱ δερβίσαι κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα εἰς τὴν 'Αγίαν Σοφίαν ἱεροσύλως, ἤκουσαν ἐντὸς τοῦ ναοῦ ψαλμωδίας, τὸ Χριστὸς Ἀνέστη, και εἶδον φῶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μέγα και εὖρον τὰς πύλας αὐτῆς ἀνεργμένας. Ἐμφοβοὶ ἀνήγγειλαν τὸ θαῦμα εἰς τὸν Σουλτάνον, ὅστις σπεύσας ἐπὶ τόπου ἀνεβίβασεν ἄνδρας εἰς τὸν γυναικωνίτην, ἵνα ἰδῶσι πόθεν τὸ φῶς προήρχετο, διότι ἐπέβητον ὅτι ταῦτα ἦσαν ἀνθρώπινα ἔργα. Ἀλλ' ἐκ τῆς ἐρεύνης ἐκείνης ἐπείστησαν, ὅτι δὲν προήρχοντο ἐκ τῶν χριστιανῶν, καὶ ὧν ἕνεκα τοῦτου ἐξεμάνησαν. Μετὰ δὲ 200 ἔτη και 42 τῷ 1764, Ἀγγλος περιηγητής, ὁ Chaudler, διηγείται, ὅτι ἐφάνη

αἰφνης μαχικὸν μετέωρον ὑπὲρ τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας. Τοῦρκοι καὶ Ρῶσσοι εὐρίσκοντο τότε ἐν διαστάσει καὶ αἱ στασιαστικαὶ κινήσεις ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Γεωργίας ἐν Ἀσίᾳ παρέσχον εἰς τοὺς ἀνεπτυγμένους τῶν Ἑλλήνων τὴν ἐλπίδα, ὅτι τὸ μετέωρον ἐκεῖνο ἦτο προαγγελία ἀπελευθερώσεως, ἡ δὲ ἐνθάρρυνσις αὐτῶν εἶχε μεταδοθῇ ὅχι μόνον εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' εἰς ἅπαντας τοὺς Ἕλληνας τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας. Ὡς δὲ τότε ἄγνωστοι μελωδίαὶ ἠκούσθησαν καὶ φῶς μὴ ἀφθὲν ὑπὸ χειρὸς ἀνθρώπου ἐφώτισε τοὺς θόλους τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, οὕτω πιστεύει ὁ Ἕλληνας Λαὸς, ὅτι μίαν ἡμέραν θ' ἀνοιχθῇ ἡ μυστικὴ θύρα καὶ θά ἐξέλθῃ πάλιν ὁ ἱερεὺς ὁ ἀφῆσας ἀσυμπληστον τὴν τελευταίαν λειτουργίαν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ.

Ὅτε εἰσῆλθεν ὁ Μωάμεθ, λέγει ἡ παράδοσις, εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν παρέλαθεν ὁ λειτουργῶν ἱερεὺς τὸ δισκοπότηρον καὶ ἐκρύβη διὰ θύρας μυστικῆς, ἥτις ἐκλείσθη ὑπὸ αὐτοῦ διὰ λιθίνου τεύχους καὶ ἐκείθεν ἐφυγεν εἰς οὐρανούς. Ἐπὶ αἰῶνας ἐδείκνυν αὐτὴν οἱ Τοῦρκοι, καὶ ὅτε κατὰ τὰ ἔτη 1847—1849 ἐπὶ Ἀβδουλ Μετζιτ ἔγειναν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ αἱ ἐπισκευαὶ ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ ἀρχιτέκτονος Φοσσάτη, τότε ἡ θύρα ἐκεῖνη ἀνοιχθεῖσα εὐρέθη ἄγρουσα εἰς μικρὸν παρεκκλήσιον καὶ κλίμαξ μακρὰ ἔφερε πρὸς ἄγνωστον χάος, μέσῳ ἐρεπιύν. Ὁ ἱερεὺς δὲν ἐξῆλθεν ἔκτοτε πλέον κατὰ τὴν παράδοσιν ἀπὸ τῆς θύρας ἐκείνης, ἀλλ' ὅταν ἐπὶ τῆς Ἀγίας Σοφίας θά ἀντικαταστήσῃ τὴν ἡμιστῆνον ὁ Σταυρός, τότε θά ἐξέλθῃ πάλιν ὁ κεκρυμμένος λειτουργὸς τοῦ Ὑψίστου καὶ θά συμπληρώσῃ τὴν διακοπεῖσαν λειτουργίαν. Ἐν συνόλῳ ἰδοὺ πῶς ἐν δημῶδες ἄσμα ἱστορεῖ τὰ τῆς Ἀλώσεως.

Ἐπαψ' εὐτὺς ἡ λειτουργίᾳ
σώπῳσαν οἱ ψαλτάδες
Ἡ ἐκκλησίᾳ ἀναστένανε,
σβυστήκαν τὰ κανδύλια,
Οἱ κόνες ἄρχισαν νὰ κλαῖν
νὰ χύνουν μαύρα δάκρυα,
Κι' ὁ βασιλιάς μετέλαβε,
μὲ τὸ φουδάτο τ' ὅλο,
Καὶ στάλογό του χύθηκε
νὰ πᾶει νὰ πολεμηθῇ.

Οὐδ' ἐκρύβη οὕτω κατὰ τὰς παραδόσεις μόνος ὁ λειτουργῶν ἱερεὺς, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος σῶζονται ἀνάλογοι παραδόσεις. Ἡ ἱστορία διηγεῖται ἀληθῶς, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἔπεςε τὴν ἡμέραν τῆς ἀλώσεως παρὰ τὴν πύλιν τοῦ Ἀγίου Ρωμανοῦ καὶ ὁ νεκρὸς αὐτοῦ ἔκειτο ἄταφος καὶ ἀδιάγνωστος μεταξὺ τῶν πεσόντων. Τότε ὁ Μωάμεθ διέταξε νὰ εὐρεθῇ τοῦ Αὐτοκράτορος τὸ πτώμα. Ὁ δὲ ἡγαπημένος χρονογράφος τοῦ Αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου, ὁ Φραντζῆς, λέγει, ὅτι τρεῖς ἐκράτουν περὶ τοῦ Βασιλέως διαδόσεις. Τινὲς μὲν ἔλεγον ὅτι ἐφονεύθη μαχόμενος, ἄλλοι διέδιδον ὅτι εἶχε φύγει, καὶ ἄλλοι ἐπίστευον ὅτι ἦτο που κεκρυμμένος. Ἐν τούτοις μαρτυρεῖται ὅτι ὁ Μωάμεθ διέταξε νὰ

ἐξετασθῶσι τὰ πτώματα ὅπως διαγνωθῇ ὁ νεκρὸς τοῦ Κωνσταντίνου. Διεγνώσθη δὲ ἐκ τῶν ἐρυθρῶν χρυσῶν βασιλικῶν πεδύλων, ἅτινα ἔφερον τὴν χρυσοῦν δικέφαλον αετὸν. Ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ προσήχθη κατὰ τὸν Δούκα πρὸς τὸν Μωάμεθ τὴν ὥραν καθ' ἣν συνεζήτει μετὰ τοῦ Λουκᾶ Νοταρᾶ. Δύο γενίτσαροι παρουσιάσθησαν καὶ ἀντεδιετίνοντο χάριν ἀμοιβῆς, ὅτι αὐτοὶ εἶχον φονεύσει τὸν Αὐτοκράτορα. Ὁ Μωάμεθ διέταξε νὰ φέρωσι πρὸς αὐτὸν ἀποτετημένην τὴν κεφαλὴν ἀπὸ τοῦ πτώματος. Ἦχθη δ' αὕτη πρὸς τὸν Σουλτάνον, ὁ δὲ Λουκᾶς Νοταρᾶς καὶ ἄλλοι προύχοντες ἀνεγνώρισαν τὴν κεφαλὴν τοῦ Βασιλέως. Ἀλλ' ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς δὲν πιστεύει ὅτι ἀπέθανεν ὁ Βασιλεὺς του, οὐδ' ὅτι ἡ κεφαλὴ του, ἂν ἐφονεύθη, περιέπεσεν εἰς χεῖρας τῶν ἀπίστων καὶ μιταρῶν ἡμῶν ἐχθρῶν Μουτουλμάνων. Ἀν ὁ Βασιλεὺς ἐφονεύθη καὶ δὲν ἀπελιθώθη ἵν' ἀναστηθῇ κάποιαν Μεγάλῃς τοῦ Ἑθνους Ἀναστάσεως Ἡμέραν, τότε τὴν κεφαλὴν τοῦ Κωνσταντίνου τὴν ἔλαβον μετ' ἑαυτῶν καὶ τὴν ἀπέκρυψαν ὡς λατρευτὴν εἰκόνα οἱ συμπολεμισταὶ του, ἀλλ' ὅχι, ποτὲ— ποτὲ δὲν θά πεισθῇ ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς ὅτι περιῦρίσθη εἰς χεῖρας ἀπίστων! Ἐν μάλιστα ὥραιον δημῶδες ἄσμα, ἰδοὺ πῶς ἐκφράζεται περὶ τῆς ἐπὶ τοῦ θαύματος τούτου δοξασίας του :

« Ψηλὰ 'ς τ' Ὀλύμπου τὴν κορφή,
'ς τοῦ Ἀἰ-Λιά τῇ γράχῃ,
Χουδὸς δικέφαλος ἀπὸς
'καθόνταν 'ς τὸν προσήλιο,
Κρατώντας μεσ' 'ς τὰ νύχια του
κεφάλι ἀντρειωμένον.
Κι' ἐκεῖ ποῦ μοιρολόγαε
καὶ τὸ γλυκοφιλοῦσε,
Ἄλλος ἀπὸς ἐδιάβαινε
καὶ τὸν ῥωτᾷ μὲ πόνο :
— « Καλὴ σου μέρα μπράτιμε !
— Καλῶς μοῦ τον τὸν β' ἄμην

— « Μπράτιμε, τένος εἶν' αὐτὸ
τὸ μαῦρο τὸ κεφάλι
Ποῦ τὸ κρατᾷς 'ς τὰ νύχια σου,
'ς ἂν νὰ τὰν ἄγια κάρα ;
Καὶ τὸ κρατᾷς περίλυπα
καὶ χύνεις μαύρα δάκρυα ;

— Βλάμη μου, σὰ μὲ ρώτηδες
νὰ σοῦ τὸ 'μολογῶ :
Ἀντίπροχθες ἐδιάβαινα
τῆς Πόλεως τὰ λιμάνια
Κι' εἶδα τὴν Πόλιν Τοῦρκικην
τὴν Πόλιν σκλαβωμένην
Εἶδα τὴν Ἀἰ-Σοφίᾳ τζαμί
καὶ τοὺς Ἀἰ-Ἀποστόλους
Καὶ τοῦ δικοῦ μας Βασιλῆα
κομμένο τὸ κεφάλι
Ἀποθεμένο κι' ἐρημῷ
σὲ μιὰ κολῶν' ἀπάνω,
Κι' οἱ Τοῦρκοι 'πέρναγαν 'μπροστὰ
καὶ τὸ περιγελοῦσαν.

Ἰσταμένῃς τὸ δρόμο μου
καὶ σκύβω καὶ τ' ὀρπάξω
Νὰ μὴ μᾶς τῶχουν τὰ σκυλιὰ
καὶ μᾶς τὸ μαρτυρήσουν.
Θὰ τὸ φυλάγω 'ς ἂν αὐγὸ
'ς τὴ μαύρη τὴ φωλιά μου,
Κι' ὅταν περάσουν αἱ καιροὶ
καὶ δώσουνε τὰ χρόνια,
Καὶ λάμψ' ἡ 'μέρα ποθητὴ
νὰ Χριστιανέψ' ἡ Πόλι,
Σ' τὴ θύρα τῆς Ἀγίας Σοφίας
θα πάω νὰ τὸ βάλω
Νὰ ζωντανέψῃ φοβερὸ
καὶ τὴν Τουρκιὰ νὰ διώξῃ».

Εἶναι δὲ λίαν περίεργος ἡ δοξασία τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς, ὡς πρὸς τὸν ἥρωα τελευταῖον Κωνσταντῖνον. Εἴτε ἐμαρμαρώθῃ εἴτε ἐφονεύθῃ, ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς, πρεσβεύει ὅτι δὲν ἀπέθανεν ἀλλ' ὅτι ζῇ!... Ὡς πολλοὶ τῶν μύθων παριστάνουσι τοὺς μεγάλους ἀνδρας μέλλοντας νὰ ἀναστηθῶσι οὐχὶ τοῦ θανάτου, ἀλλὰ τῆς νάρκης ἢ τῆς ἀφανείας, (διότι διὰ τοὺς ἥρωας δὲν ὑπάρχει θάνατος), ὡς οἱ Γερμανοὶ μυθολογοῦσι περὶ τοῦ Βαρβαρόσσα ὅτι κοιμᾶται ἀναμένων καλλιτέρον χρόνον ἵνα ἐμφανισθῇ καὶ πάλιν καὶ παραμένει αὐξομένης τῆς γενεᾶς αὐτοῦ ὑπὸ τὴν τράπεζαν τὴν λιθίνην, οὕτω καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος διὰ τὸν Ἑλληνικὸν Λαὸν δὲν εἶναι νεκρὸς, ἀλλὰ κεκρυμμένος, ἢ μετεμορφώθῃ ὡς τὸν Πτωχολέοντα ἐκεῖνον τῶν ἀρχαίων μύθων καὶ ἀναμένει βελτίστους χρόνους ἵν' ἀναστηθῇ ὁ μαρμαρωμένος, ὁ ἀναμενόμενος βασιλεὺς.

Πέπλος μυστηρίου, ἄλλως συνεχείας τῶν παραδόσεων τούτων πρὸς ἀρχαιότερους ἢ συγγενεῖς μύθους παρέχει εἰς αὐτοὺς ἀληθιμότητον τινα γοητείαν, ἥς γοητείας πληροῦνται πᾶσαι αἱ παραδόσεις αἱ συνδεόμεναι πρὸς τὴν ἡμέραν τῆς ἀλώσεως, πρὸς τὰ ὄνειρα τῆς ἀναστάσεως.

Ἡ μήπως πιστεῖται ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς ὅτι ἐχάθη ἡ κατεστράφη ἡ ὅτι ὑπάρχει κατὰ χώραν ἡ ἁγία τράπεζα τῆς Ἀγίας Σοφίας; Ὡς ὁ βασιλεὺς αὐτοῦ ἔμεινε κεκρυμμένος ἢ ἀγνωστος ἢ μαρμαρωμένος, ὅπως ἀναστηθῇ μίαν ἡμέραν χάριν τοῦ γένους, οὕτω καὶ ἡ ἁγία ἐκείνη Τράπεζα δὲν κατωβρώθη νὰ μετενεχθῇ εἰς Βενετίαν ἢ ἀλλαχοῦ κατὰ τὰς παραδόσεις, ἀλλὰ τὸ μεταφέρων αὐτὴν πλοῖον ἐναύγησε καὶ ἔπescen ἡ ἁγία Τράπεζα εἰς τὴν θάλασσαν κάπου τῆς Προποντίδος. Καὶ ὅταν μαίνεται ὁ βορρᾶς καὶ ἀφρίζῃ γλῶμενον παταγωδῶς τὸ κύμα ἐπὶ τῶν βράχων καὶ ὀργαζούσα ἡ θάλασσα καταπνίγει τὰ παμμέγιστα σκάφη καὶ τοὺς τολμηροτέρους ναυτίλους, μόνον ἐν μέρος μικρὸν τῆς θαλάσσης οὐδὲ καν ριτιδοῦται ὑπὸ τοῦ σάλου τῆς τρικυμίας, ἀλλὰ μένει ζεῖ ἀδιατάρακτον καὶ γαλήνιον, τὸ μέρος εἰς ὃ ἔπescen ἡ ἁγία Τράπεζα τῆς Μεγάλῃς ἡμῶν Ἐκκλησίας. Καὶ ἔρχονται ἐτι καὶ νῦν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τὰ μικρὰ πλοιάρια, ἐν ὥρᾳ τρομῶδους τρικυμίας, καὶ λαμβάνουσιν εὐλαδῶς ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἐκείνης τῆς κυανῆς καὶ ἀσαλεύτου ὡς ὁ οὐρα-

νός, ἁγίασμα θεωρούμενον θαυματουργόν, εἰς ὃ,τι ἡ ἀνθρώπινος διάνοια καὶ ἡ ἐπιστήμη δὲν δύνανται νὰ παράσχουν βοήθειαν. Καὶ τὸ ἁγίασμα τοῦτο ἀποπνέει μύρον χιλίων εὐδῶν ἀποπνοῶν καὶ εἶναι διανγὲς ὡς περ δάκρυ Παρθένου, αἰσθανομένης τὸ πρῶτον τῆς ψυχῆς τὸ ἄλγος!... Ὡ! πόσον πολλὰ καὶ πόσον ὥραϊα εἶναι αἱ παραδόσεις καὶ αἱ ἐλπίδες δι' ὧν ἡ Ἑλληνικὴ Καρδιά περιβάλλει πᾶσαν ἀνάμνησιν σχετιζομένην πρὸς τὴν Μεγάλην ἡμῶν Πατριδα!

Ὅλα ὅτ' ὁ Κόσμος εἶν' ὄνειρο
Καὶ μόνον δὲν εἶν' ὄνειρο
Τῆς Συμφορᾶς ἡ Ἀλήθεια.

λέγει ὁ Ποιητής! Οὕτω καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Καρδιά, οὐδέποτε ἤθελε νὰ πιστεῖται ὅτι θὰ κυριευθῇ ἡ Κωνσταντινούπολις!... ὅτι θὰ καταπατήσουν τὸν Σταυρὸν Ἀγαῖοι!... ἀλλ' ἂν « ὅλα ὅτ' ὁ Κόσμος εἶν' ὄνειρο, δὲν εἶν' ὄνειρο τῆς Συμφορᾶς ἡ Ἀλήθεια! »

Ἡ καλογραία τοῦ Μπαλουκλή ἐτηγνάζεν ἰχθῦς. Ἐρχεται ὁ παρχαυὸς καὶ λέγει εἰς τὴν καλογραίαν « Ἀφες τὸ τηγάνισμα. Τοῦρκοι 'μπήκαν' στὴν Πόλιν, Τοῦρκοι θὰ πάρουν τὴν Ἀγίαν Σοφίαν ». Στρέφεται ἡ καλογραία, μὴ πιστεύουσα ποτὲ ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ γένῃ τοῦτο, καὶ λέγει πρὸς τὸν κακὰ ἀγγειλанта παρχαυόν « Ἄν τὰ ψάρια πηδήσουν ἀπὸ τὸ τηγάνι εἰς τὴν θάλασσαν ἢ εἰς τὸ ἁγίασμα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, τότε θὰ κυριευθῇ ἡ Πόλις καὶ θὰ μπουὶν Τοῦρκοι 'στὴν Ἀγίαν Σοφίαν ». Καί, ὦ τῆς Συμφορᾶς ἡ Ἀλήθεια! ὦ, τοῦ θαύματος! τὰ ψάρια ἡμίονα ἐπτερεύγησαν καὶ κατεβύθισθησαν εἰς τὸ ἁγίασμα. Ἦσαν ἐπτά ἐν ὅλῳ, πλείους δ' ἐτι καὶ σήμερον ἐντὸς τοῦ ἁγιάσματος ἐπτά ἡμιεφημέριοι ἰχθῦς, ἀναμένοντες ἴσως τὴν καλογραίαν τοῦ Μπαλουκλή, ἵνα τοὺς ἀλιεύσῃ τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Γένους Σύμπαντος! Ὡ, πότε θ' ἀνατελῇ Ἑλλάς Πατρίς μας ἡ Μεγάλη αὕτη ἡμέρα!... Τώρα μᾶς παρηγορεῖ μόνον ἡ ἐλπίς!... Ἀλλ' ἂς παρακολοιουήσωμεν μικρὸν εἰσέτι τὴν Ἑλληνικὴν Καρδίαν θρηνοῦσαν καὶ τραγωδοῦσαν τὴν Ἀλυσιν τῆς Βασιλευούσης καὶ μαλιστα διὰ τὸ ἰδιᾶζον τῆς ἐκφράσεως τὴν Τραπεζοῦντιον Μοῦσαν:

Ἰστὴν ἔμπαν τοῦ ἡλίου μου στέκει ὁ βασιλέας,
'ς τὴν ἔδραν τοῦ ἡλίου μου στέκει ὁ πατριάρχης
ὁ βασιλῆας, ὁ βασιλῆας, ὁ Ἑλλήν Κωνσταντῖνος
ψάλλουν τὸ Ἅγιος ὁ Θεὸς καὶ τὴν Τιμιωτέραν.

Αἶφνης πάλιν φέρει θλιβερὸν μήνυμα. Ἡ μία πτέρυξ τοῦ πτηνῶς εἶναι βεβαμμένη.

Ὁ βασιλῆας, ὁ βασιλῆας παρηγοριὰ κι' παῖρνε
ἐπῆρνε τέλαφρον ὁπαθὶν, τέλληνικὸν κοντάριον
τοὺς Τοῦρκους κρούει ὅτ' ὁπαθὶν. τῇ Τοῦρκους
[ὅτ' ὁ κοντάριον
τρακόδους Τοῦρκους ἔκοψε καὶ δέκα τρεῖς πασιδάδες
Τσακιῶθεν τὸ ὁπαθὶν αὐτοῦ κι' ἔσκιεν τὸ κοντάριον,
κι' ὅταν ἐκαλοτήρεδεν ἀπὲς τῇ Τοῦρκους ἀπέμνευ,
κι' ὅταν ἐκαλοτήρεδεν καὶ μοναχὸς ἐπέμνευ
κι' ἀτὶν ἀτόναν ἔθαψαν στὸ χλοερὸν τουσέκιν,

Θά ἦτο μακρόν, ἀν τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀλώσεως, τὰς τελευταίας ὥρας τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ τὰς ἐλπίδας τῆς Ἑθνικῆς Ἀναστάσεως παρηκολοθοῦμεν περαιτέρω διὰ τῶν ἐξόχων ἡμῶν δημοδῶν ἀσμάτων. Ἀλλὰ δὲν θέλω νὰ κουράσω ὑμᾶς πλέον καὶ τερματίζω τὴν ἐπὶ τοῦ θέματος μελέτην διὰ τῶν ὥραίων καὶ συγκινητικῶν στίχων τοῦ ἀρίστου ἐκ τῶν νεωτέρων, περὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου, ποιημάτων— τῶν στίχων τοῦ Βιζήνιου, οὐτινος, ὡς ὁ ἴδιος ἀπὸ τοῦ Ἀσύλου ἔγραψε, «Οἱ τραπεζοὶ σκοποὶ πῆρξάν του τὸν νοῦν»! Οἱ στίχοι τοῦ Ποιητοῦ δύναται τις εἰπεῖν ὅτι διερμηνεύουν αὐτόχρημα τὸ φρόνημα τῶν τε Ἑλλήνων καὶ Ἑλληνίδων ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον. Ἐν τῷ ποιήματι ὁμιλεῖ ἡ γιαγιά τοῦ Ἑλληνόπαϊδος καὶ διηγείται αὐτῇ ὅ,τι ἀφορᾷ τὸν ἥρωα Αὐτοκράτορα— Καὶ ἐρωτᾷ τὸ παιδίον:

— Τὸν εἶδες μὲ τὰ μάτια σου γιαγιά, τὸν Βασιλέα;
ἢ μὴπως καὶ σὲ φαίνεται ὅαν ὄνειρο νὰ ποῦμαι,
ὄαν παραμύθια τάχα;
— Τὸν εἶδα μὲ τὰ μάτια μου ὥσ' ἄν ἐθένα τώρα
νέα πᾶ νὰ γενῶ, κατὸ χρονῶ, κ' ἀκόμα τὸ θυ-

μοῦμαι

ὄαν νῦταν χθὲς μονάχα.

— Καὶ θάρῃ πάλι, ναί, Γιαγιάκα μου;

— Θ' ἀρθῇ παιδί μου, θάρῃ,

Καὶ ὅταν θά ἔρθῃ τί χαρὰ ὅτ' ἡ γῆ, τὴν οἰκουμένην
Ὅ ὅποιους θά ζοῦνε τότε!

Διπλό, τριπλό θά πάσῃ, ἐκεῖνο ποῦ μᾶς πῆραν
Κι' ἡ Πόλι κ' Ἀγία Σοφία δική μας θε νὰ γείνῃ.

— Πότε, γιαγιάκα μου, πότε;

— Ὅταν τρανέψης, γυιόκα μου, κ' ἀρωματωθῇς,
Καὶ κάμῃς τὸν ὄρκο στήν ἐλευθεριά, σὺ καὶ ἡ

[Νεολαία,

νὰ σώσῃς τὴν χώρα.

Τότε θε νάρθ' ὁ ἄγγελος κ' ἀγγελικαὶ δυνάμεις
νὰ μποῦνε, νὰ ξυπνήσουνε, νὰ ποῦν ὅτ' ὁ βασιλέα
πῶς ἦλθε πιά ἡ ὥρα!

Κι' ὁ βασιλεὺς θά σηκωθῇ τὴν σπάθην του θά δοῇ,
Καὶ Στρατηγός σας θε νὰ μῆν' ὅτ' ὁ πρῶτό του Βα-

[σίλειο

τὸν Τοῦρκο νὰ χτυπήσῃ.

Καὶ χτύπα, χτύπα, θά τὸν πᾶ μακριὰ νὰ τὸν πετάξῃ
Πίσω στήν Κόκκινη μιλιὰ καὶ πίσω ἀπὸ τὸν Ἥλιο,
ποῦ πιά ποτὲ νὰ μὴ γυρίσῃ.

Με πόθους ἐθνικῶν ὁνείρων, μὲ ἀραχνιάς ἀναμνήσεων
γυμνοτάτων εἶναι διὰ ψήφωτοῦ συνειφασμῆεν τὸ ποίημα
τοῦ Βιζήνιου.

Διατὶ τὰ λεπτὰ νήματα τῆς ἀραχνιάς τοσούτων
ὥραίων ἀναμνήσεων νὰ μὴ περιπλεχθῶσιν ἔτι περὶ τὴν
καρδίαν ἡμῶν, καὶ μάλιστα ἐκεῖνων οἵτινες ἰδύουσι τῶν
ἐλπίδων καὶ ὁνείρων καὶ πόθων ἡμῶν τὰς τύχας! Ὡ! Διατὶ
νὰ ὑπνώττῃ Φακίριον ἡ Ἑθνικὴ ψυχὴ καὶ δὴ
ἡ ψυχὴ τοῦ ἐπιστήμου Κράτους; Φαίνεται ζῶσα αὕτη,
πλὴν, φεῦ, δὲν ζῇ, καὶ δὲν ζῇ, διότι δὲν εἶναι ζῶη ὁ ὕπνος,
ἡ σπασμωδικὴ καὶ ἀναρχὸς καὶ ἀτύνδτος πρὸς τὸ ὅλον
κίνησις ἐνὸς βραχύνος ἢ μᾶς βουλήσεως... Ὡ διατὶ
ἀμελῶς ποῦσιν οἱ φρουροὶ τοῦ ἔθνους καὶ ὁλιγωροῦσι
τὴν πρὸς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν Πατρίδα καὶ ἡμᾶς ὑπο-
χρεώσεων των; Ὡ, διατὶ νὰ μὴν αἰσθάνονται ὅτι, πᾶν
ὅ,τι ἀγαθὸν δίδεται αὐτοῖς σήμερον εἶναι δῶρημα κτηθὲν

αἵματι καὶ δεινοῖς ἀνεκφράστοις! Πῶς δὲν φλογίζει τὰ
στήθη των, τὸ πῦρ τὸ ἀνθρώσκον τῶν πυρίνων σελίδων
τοῦ ἔθνους καὶ πῶς αὕτη κὰν φωτίζει τοὺς σκοτεινοὺς
ὀφθαλμοὺς των τὸ ἀναβλύζον ἐκ τῆς Ἑθνικῆς Δόξης
φῶς; Ὡ, διατὶ τόσο ἀπὸ τῆς Ἑθνικῆς ψυχῆς ἀνατέλ-
λοντες Ἥλιοι νὰ μὴ θερμαίνουσιν τῆς ψυχῆς των τὴν ὁρμήν;..
Ἑλλὰς! Ἑλλὰς! Γυνεῖα, Εὐγενής, Ὁραία, Πατρίς,
χώρα τοῦ Φωτός, τῆς Ἀρμονίας καὶ τοῦ Κάλλους καὶ
τοῦ Ἡρωϊσμοῦ καὶ τῆς Δόξης, εἶθε, εἶθε τὰ νεώτερα
τέκνα Σου νὰ αἰσθανθῶσι τὴν τιμὴν δι' ἣς περιβάλλεις
αὐτοὺς καὶ ἐξυπνήσωσι καὶ μεριμνήσωσι ὑπὲρ τοῦ Με-
γαλείου καὶ τῆς ὑπερφανεῖας τῆς ἱστορίας Σου!...
Ἑλλὰς, χώρα τῆς Ἐλευθερίας καὶ τοῦ Πνεύματος, πότε
θ' ἀνατελεῖ ἡ Μεγάλη Ἡμέρα καθ' ἣν μία Σου κόρη θά
γεννήσῃ τὸν ἥρωα τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς Ψυχῆς, ὅστις
θά κρυμνίσῃ ἀνοῦεν τοὺς νόμους καὶ θά σπείρῃ παντοῦ
τὴν Ἰσχύν καὶ τὸν Ἡρωϊσμόν, ὃν ἀναστήσῃ τὰ νεκρά
ὄνειρα καὶ τοὺς μαραινόμενους πόθους τῆς Μεγάλης
Ἑλλάδος;

Ὡ! ἡμέρα πανένδοξος, πότε θ' ἀνατελεῖς! Ὡ! Πατρίς
μας Ἑλλὰς, ποῖα ποτὲ ὁραία Σου κόρη θά δωρήσῃ Σοι
τοῦ Γένους τὸν Ἐλευθερωτὴν, τοῦ ἔθνους τὸν Μεσσίαν,
τῆς Φυλῆς μας τὸν Σωτῆρα, τὸν πορθητὴν τῶν δειλῶν καὶ
τὸν δαίμονα τῆς μεγαλοσυρίας; Ὡ! εἰς τοιοῦτος, εἰς ἀλλὰ
Τιτάν τὴν καρδίαν καὶ Ἀνταῖος τὴν ψυχὴν καὶ μὲ χαλύ-
βδινα τὰ ἐγκεφαλικά κύτταρα, Ἀνατροπεὺς τῆς Μωρείας
καὶ Ἀδρακείας καὶ ἀναστήλωτής τῆς Φρονήσεως καὶ
Δράσεως, ἐκεῖνος θά εἶναι ὁ Σωτὴρ Σου, ὦ Ἑλλὰς!...
Ἐκεῖνος θά φέρῃ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ ἔθνους καὶ ἐκεῖνος,
μὲ τὸ δόρυ καὶ τὴν λόγχην τοῦ Νοῦ καὶ τῆς Ἀνδρείας,
θά κλείσῃ τὸ κλέος τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς καὶ θ' ἀνασύρῃ
ζωντανὰς ἀπὸ τὰ σπλάχνα τῆς Ἑλληνικῆς καρδίας τὰς
Ἑλληνικάς Παραδόσεις!

Εὐγενεῖς Γενναῖαι Ἑλλήνιδες, Ἀνδρεῖοι Φιλοπάτριδες
Ἑλλήνες, Φιλοδοξήσατε νὰ γεννήσῃτε κὰν ἓνα τοιοῦτον
διὰ τὴν Πατρίδα υἱόν, μίαν, διὰ νὰ γεννήσῃ τοῦ ἔθνους
τὸν ἥρωα, κόρην, Ἑλληνίδα τὴν ψυχὴν, ὡς αἱ ἀρχαῖαι
Σπαρτιάτιδες. Νανουρίζετε — ἐκπαίδευετε — τὰ τέκνα
Σας μὲ τὰς Ἑλληνικάς Παραδόσεις, μὲ τὴν Ἑλληνικὴν
ψυχὴν, ἥτις περικλείει τῶν Μαραθονομάχων καὶ Σάλα-
μινομάχων τὴν Στοναχὴν, τὸν δούπον τῆς ὁπλῆς τοῦ
Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τῆς Μπουμπουλίας τοὺς παλμούς,
τοῦ Κανάρη τὰς φλόγας, τῶν Σουλωτικῶν μητέρων καὶ
παρθένων τὴν πατριωτικὴν φλόγην, ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκωγὴν
χιλιᾶδων πολλῶν ὑποδούλων ἀδελφῶν μας, ὧν τὰ ὄνειρα
καὶ οἱ πόθοι ἔχουν τέρμα καὶ σύμβολον τὴν κλεισμένην
διὰ τὸν χριστιανισμὸν θύραν τοῦ Βυζαντίου!

Γεράσιμος Π. Χαλκικόπουλος.

